דרך קצרה

ש"ס לובלין · תלמוד בבלי המאור

דף ב׳

משנה א׳ - מדכתיב "בשכבך ובקומך" ילפינן דצריך לקרוא קריאת שמע בערב ובבוקר. וכיון שפתח הפסוק ב"בשכבך", וכן כיון שבפסוק "ויהי ערב ויהי בוקר" הוקדם ערב לבוקר, לכך מתחילה המשנה לדון תחילה על זמני ק"ש דערבית ורק אחר כך על זמני ק"ש דשחרית, ואחר שכבר עוסקת המשנה בק"ש דשחרית - ממשיכה היא לדון בדיני ק"ש זו ורק אחר כך בדיני ק"ש דערבית.

תחילת זמן ק"ש דערבית לתנא דמתניתין - הוא משעה שהכהנים שנטמאו וטבלו נכנסים לאכול בתרומתם, דהיינו צאת הכוכבים[1] - והשמיענו אגב אורחא דבהערב שמש יכולים הם לאכול, ואין הבאת הקרבן[2] למחרת לכפרה מעכבת, וכדילפינן מדכתיב "ובא השמש וטהר (ודרשינן ד"וטהר" משמעותו על היום שעבר לגמרי[3]) ואחר יאכל מן הקדשים". וכך גם סבירא להו לחכמים בברייתא - והביאו רמז לכך שתחילת הלילה בצאת הכוכבים מהא דכתיב בנחמיה "ואנחנו עושים במלאכה..מעלות השחר עד צאת הכוכבים..והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה", כלומר דהיום שבו עסקו במלאכה היה עד צאת הכוכבים.

וסיום זמן ק"ש - **לר׳ אליעזר** הוא עד סוף האשמורה הראשונה, דדריש בשכבך זמן התחלת שכיבה. **לחכמים** עד חצות, דדרשי כל זמן שכיבה, ורק עשו סייג להרחיק מן העבירה. וכן בהקטר חלבים ואיברים שמצוותן בלילה, ובנאכלין ליום אחד כחטאת ואשם - לחכמים הוא עד חצות. **ולר׳ גמליאל** בכל אלו ובק"ש דינם עד שיעלה עמוד השחר, ולית ליה סייג.

ובברייתות שהובאו בגמרא ישנן שיטות אחרות בתחילת זמן ק"ש, ולכולם בעינן "בשכבך" זמן שכיבה ורק שנחלקו מהו. **ולמסקנא סדר הזמנים ממוקדם למאוחר הוא כך**[4]**:**

א׳. לר׳ אליעזר - משעה שקידש היום בערבי שבתות, דהיינו משקיעת החמה שאז מתחיל בין השמשות.

ב׳. לר׳ מאיר לפי תנא אחד - משעה שהכהנים טובלים, וכר׳ יוסי דבין השמשות כהרף עין לפני צאת הכוכבים, ואם כן זמן טבילת הכהנים שלפני כן הוי זמן שכיבה. אך לר׳ יהודה שהוא כדי מהלך חצי מיל[5] - ודאי אין לקרוא ק"ש בזמן טבילת הכהנים.

ג׳. לר׳ יהושע ולמתניתין - משעה שהכהנים טהורים דהיינו צאת הכוכבים.

ד׳. לר׳ חנינא - משעה שעני (שאין לו נר ומקדים סעודתו) נכנס לאכול פיתו במלח, דהיינו מעט לאחר צאת הכוכבים[6].

ה׳. לר׳ מאיר לפי תנא שני - משעה שבני אדם נכנסין לאכול בערבי שבתות (שממהרין יותר מבחול דהכל מוכן), ולפירוש אחד ברש"י כן הוא גם לר׳ אחאי[7].

ו׳. לר׳ אחאי או ר׳ אחא לפירוש שני ברש"י[8] - משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב ביום חול, דהוא מאוחר מהכל.

דף ג׳

לר׳ אליעזר סוף זמן ק"ש הוא עד סוף האשמורה הראשונה, היינו סוף ד׳ שעות - דסבירא ליה דשלש משמרות מלאכים יש בלילה. והקב"ה יושב ושואג על כל משמר ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי ביתי ושרפתי היכלי והגליתים לבין אומות העולם[9]. ולימדנו ר׳ אליעזר בכך שלא אמר סימן מפורש לסוף האשמורה - דיש היכר למשמרות לכל אדם, דבסוף ראשונה חמור נוער, ובאמצע שניה כלבים צועקים, ובתחילת שלישית תינוק יונק מאמו ואשה מספרת עם בעלה. ואי בעית אימא דכל סימנים אלו הם בסוף האשמורות, ונצרך הסימן דסוף האשמורה האחרונה למי שנמצא בבית אפל ואינו רואה שהגיע היום.

ר׳ יוסי למד מאליהו שלשה דברים - שאין נכנסין לחורבה, ושמתפללין בדרך, ושהמתפלל בדרך מתפלל תפילה קצרה[10]. וסיפר ר׳ יוסי לאליהו שבתוך החורבה שמע בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים וכו׳, ואמר לו אליהו שאומרת השכינה כן שלש פעמים ביום וכדלעיל, ועוד שבשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ומדרשות ועונין יהא שמו הגדול מבורך - הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו, מה לו לאב שהגלה בניו ואוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

אין נכנסין לחורבה מפני שלש סיבות:

מפני החשד - והוא אפילו נפלה מחדש ואפילו שניים יחדיו, ודוקא כשפריצי הם[11].

מפני חשש מפולת - והוא אפילו בשניים כשרין אם החורבה ישנה[12].

מפני המזיקין - והוא אפילו בחורבה חדשה, וללישנא קמא אפילו בשניים כשרין - דבמקום שמצויין המזיקין חיישינן אף בתרי, ולאי בעית אימא בתרי לא חיישינן, וחשש מזיקין יש בו נפקא מינה רק בחורבה חדשה הנמצאת במדבר ובחד - דאין חשש יחוד במדבר, אך יש חשש מזיקין.

לרבי - ישנן ארבע משמרות בנות שלש שעות בלילה, **ולר׳ נתן -** שלש משמרות בנות ארבע שעות. ור׳ נתן מוכיח כן מדכתיב "ראש האשמורה התיכונה" היינו אמצעית, וזה שייך בשלש. (ולרבי הכוונה אחת משתי המשמרות האמצעיות). ורבי מוכיח מדוד שאמר "חצות לילה אקום להודות..קדמו עיני אשמורות", והיינו שכשעמד בחצות היו לפניו עוד שתי משמרות של הלילה. (ולר׳ נתן כוונת דוד שעמד כשיעור שתי אשמורות קודם לשאר מלכים העומדין בתחילת שעה שלישית, ואם כן מחצות יש עוד שמונה שעות עד אז והוא כשיעור שתי משמרות, או שגם למשמרה וחצי קורא דוד בלשון רבים אשמורות).

לר׳ יהושע בן לוי אין לספר בפני המת אלא רק במה שנוגע למת[13], אך ללישנא קמא **דר׳ אבא בר כהנא** בדברי תורה מותר, ולאיכא דאמרי אפילו בזה אסור.

דוד אמר "קידמתי בנשף" (והוא ערב כדכתיב "בנשף בערב יום" והיינו שקפץ ועלה היום, ואמנם יש גם נשף שהוא בוקר שנאמר "מהנשף ועד הערב" והיינו כשקפץ הלילה), ומאידך אמר "חצות לילה אקום". והביאור: **לר׳ הושעיא** - היה ער מתחילת הלילה וכוונתו שלא עבר עליו מעולם חצות לילה בשינה. **לר׳ זירא -** עד חצות היה עוסק בתורה ומתנמנם כסוס[14] ומחצות היה מתגבר כארי. **ולרב אשי -** עד חצות עסק בתורה ואחר כך בשירות ותשבחות.

משה אמר "כה אמר ה׳ כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים", ואפילו שאמר לו הקב"ה בחצות, כיון שהיה למשה ספק אימתי בדיוק חצות[15], **אך דוד** ידע בדיוק זמן חצות על ידי כנור שהיה למעלה ממיטתו, וכפי שנאמר "עורה הנבל וכינור" - ובחצות הלילה היתה רוח צפונית מנשבת בו[16] ועוסק בתורה עד עלות השחר, ואז היו נכנסים אליו חכמי ישראל. ופעם אחת אמרו לו שעם ישראל צריכין פרנסה, ואין די בכך שיתפרנסו זה מזה, ואמר להם שיצאו וילחמו בגויים, והיו יועצין באחיתופל דרכי המלחמה, ונוטלים רשות מסנהדרין כדי שיתפללו עליהם, ושואלין באורים ותומים אם יצליחו.

דף ד׳

לר׳ זירא משה ידע מתי בדיוק חצות, ואמר "כחצות" רק כדי שלא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי, וגם דוד ידע כן, ונצרך לו הכינור רק להעירו משנתו. **ולרב אשי** משה עמד בחצות הלילה שבין י"ג לי"ד ואמר "כחצות" היינו שלמחר בזמן הזה כמו עכשיו יצא הקב"ה וכו׳.

בפירוש הפסוק "לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני" נחלקו **לוי ור׳ יצחק - לחד** אמר דוד לקב"ה דחסיד הוא כיון שכל המלכים קמים לשלש שעות, והוא בחצות קם להודות לה׳. **ולחד** אמר דוד דחסיד הוא כיון שכל המלכים יושבים

1. וכ׳ רש"י דאם כן מה שקוראים קודם בבית הכנסת הוא רק בכדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה, אך צריך לקוראה שוב משתחשך, ובתוס׳ הק׳ עליו ויעוין בהערות לק׳ בשיטתו. 2. לזב זבה ועוד הטעונים קרבן. 3. רש"י, (הובא במוסף רש"י). 4. לר"ת בתוס׳ בע"א ד"ה מאימתי ישנו זמן מוקדם יותר, והוא לר׳ יהודה מפלג המנחה, וכשיטתו לענין זמן תפילה לק׳ כ"ו. (ובתוס׳ בע"ב בד"ה אמר ביאר דלר׳ יהודה לא בעינן זמן שכיבה). ובזה יישב ר"ת מנהגנו לקרוא ק"ש מוקדם בבית הכנסת, ותוס׳ הק׳ על זה. 5. כך ברש"י, ובהגאות הגר"א דצריך לומר יותר מחצי מיל, דכך איתא בשבת ל"ד: לרבה שני שלישי מיל ולרבא ג׳ רבעי מיל. 6. וכ׳ התוס׳ דהזמן הוא מעט קודם שמתחיל לאכול, שעד שיכינו סעודתו יקרא ק"ש ויתפלל. 7. לרשב"א ועוד ראשונים זמן זה הוא כמו זמן דעני וכר׳ חנינא, דעני ביום חול ושאר אדם בשבת חד הוא, וכהווא אמינא בגמ׳. ולר"י בתוס׳ בע"א ד"ה מאימתי זמן זה הוא הקודם מכולם, ואף קודם שקיעת החמה, ועל זה סמכינן האידנא בבית הכנסת. 8. וכך ברשב"א ובריטב"א. 9. והוא סימן לישראל שיש להם להתפלל באשמורות הלילה על החורבן. 10. היינו הבינונו (ומבוארת לק׳ כ"ט.) - רש"י, וכן הכריח התוס׳. 11. וברש"י דבב׳ כשרים אין איסור יחוד - קידושין פ׳:. וסתם אדם לריטב"א ור"ן נחשב ככשר, ולרמב"ם כפרוץ. ובשו"ע אבה"ע כ"ב ה׳ כרמב"ם, והרמ"א מיקל. 12. והוא בסתם מקום שאין מזיקין מצויים כל כך, ולכן בתרי אין לחוש להם, דאם לא כן אין צריך לחשש מפולת - תוס׳. 13. והוא בכדי שיהיו עסוקין בהספדו, ועוד שמצטער כששומע שאין מדברים מצרכיו - ריטב"א. 14. ובסוכה כ"ו: דהיינו שיתין נשמי בב"א, י"א כנשימות אדם והוא יותר מג׳ דקות, וי"א כנשימות הסוס והוא יותר מחצי שעה (שע"ת או"ח ד׳ ט"ז). 15. ולא רצה לומר דבר שלא היה יכול להוכיח ולהראות אם ישאלוהו - תוס׳. 16. וברש"י דד׳ רוחות ביום - שש שעות ראשונות ביום מזרחית ואחר כך דרומית ואחר כך

אגודות אגודות בכבודם, והוא ידיו מלוכלכות בדם נדה ובשפיר[17] ובשליא[18] שמביאות לו הנשים לשאול מה דינו. ועוד שנמלך דוד בכל דבר במפיבושת וכדכתיב "ואדברה בעדותיך נגד מלכים[19] ולא אבוש". ואיש בשת היה שמו אלא שנקרא מפיבושת - כיון שדברים שיצאו מפיו היו מביישים את דוד, דעיתים אמר לו טעית. ובשכר שהיה דוד מקטין עצמו למפיבושת נולד לו דניאל שנקרא כלאב כיון שהיה מכלים את מפיבשת בהלכה.

דוד על אף שקרא לעצמו חסיד, חשש שיגרום החטא ויפסיד את שכרו לעולם הבא - שנאמר "לולא האמנתי לראות" וכו׳, ונקוד על לולא. וכך **ביעקב** שאמר לו הקב"ה "והנה אנכי עמך ושמרתיך" וכו׳ כתיב "וירא יעקב מאד" דחשש שיגרום החטא. וכדתניא "עד יעבור עמך ה׳" - ביאה ראשונה בימי יהושע, "עד יעבור עם זו קנית" - ביאה שניה בימי עזרא, והיו עתידים לבוא בנס וביד רמה כבימי יהושע, אלא דגרם החטא ונשתעבדו לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון.

לחכמים במשנה - סבירא להו כרבן גמליאל ד"בשכבך" הוא כל זמן ששוכבין, היינו עד עלות השחר, אך אמרו שסוף זמן ק"ש בחצות בכדי להרחיק האדם מעבירה, שלא יסמוך על שהות שיש לו. וכן אמרו חכמים בברייתא דכשאדם בא מהשדה בערב ילך לבית הכנסת ויקרא וישנה, וכשמגיע הזמן יקרא ק"ש ויתפלל, ואחר כך הולך לביתו ואוכל ומברך[20], ומפני אונס שינה שתוקפו שלא לעשות כן, או בכדי לאפוקי ממאן דאמר שתפילת ערבית רשות, החמירו ואמרו - דמי שאינו עושה כך חייב מיתה.

מהא שכתוב בברייתא דיקרא ק"ש ויתפלל משמע **כר׳ יוחנן** דבערבית גם כן צריך לסמוך גאולה לתפילה[21], דאפילו שעיקר גאולת מצרים היתה בבקר - מכל מקום התחילה בערב, ולכן צריך לסומכה לתפילה, או כיון דכתוב "בשכבך ובקומך" מקיש שכיבה לקימה, וכמו שבשחרית ק"ש קודם כך בערבית. **אך לר׳ יהושע בן לוי** בערבית תפילה ואחר כך ק"ש, דכיון שלא היתה גאולה גמורה בערב אינה חשובה לסומכה לתפילה, והיקש שכיבה לקימה הוא דכמו שבבקר ק"ש סמוך למיטתו כך בערב. וברכת השכיבנו כיון שתיקנו לאומרה כגאולה אריכתא היא ואינה הפסק לר׳ יוחנן[22], וכמו בשחרית שאומר ה׳ שפתי תפתח.

אמר ר׳ **אלעזר** כל האומר "תהילה לדוד" בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שיש בה חשיבות שנכתב לפי אותיות הא׳ ב׳, וגם שכתוב בה "פותח את ידך" וכו׳ שהוא שבח הכנת מזון לכל חי. ואין בה פסוק באות נ׳ כיון שנ׳ יש בו מפלה לישראל דכתיב "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל" (ובמערבא פירשוהו לטובה דלא תוסיף לנפול, קום בתולת ישראל), ואפילו שלא הזכיר דוד פסוק הפותח בנ׳ - סמך לו הפסוק "סומך ה׳ לכל הנופלים".

במלאך מיכאל כתוב "ויעף" בפריחה אחת, והוא גדול מגבריאל שכתוב בו "מועף ביעף" בשתי פריחות[23]. ותנא דמיכאל באחת, גבריאל בשתיים, אליהו בארבע, ומלאך המות בשמונה.

דף ה׳

ר׳ יהושע בן לוי אמר - דאפילו קרא ק"ש בבית הכנסת מצוה שיקרא על מיטתו, וכדדרש רב אסי מדכתיב "אמרו בלבבכם (ק"ש שכתוב בה על לבבך) על משכבכם ודומו (בשינה) סלה". **ולרב נחמן** אם תלמיד חכם הוא החוזר על תלמודו תמיד - אינו צריך, אך **לאביי** צריך לומר לפחות פסוק אחד של רחמים כגון "בידך אפקיד רוחי" וכו׳. **וריש לקיש** דורש "רגזו ואל תחטאו" - שירגיז יצר טוב על יצר הרע[24], ואם לא נצחו "אמרו בלבבכם" - שיעסוק בתורה, ואם לא נצחו "על משכבכם" - יקרא ק"ש, ואם לא נצחו "ודומו סלה" יזכירהו יום המוות. **וכן דורש ריש לקיש** "ואתנה את לוחות האבן (עשרת הדברות), והתורה (מקרא), והמצוה (משנה), אשר כתבתי (נביאים וכתובים), להורותם (גמרא)" - דמלמד שכולם ניתנו למשה מסיני.

כל הקורא ק"ש על מיטתו - אמר ר׳ יצחק דכאילו אוחז חרב של שתי פיות להרוג המזיקין, ומזיקין בדילין ממנו. **וכל שאפשר** לו לעסוק בתורה ואינו עוסק - אמר ר׳ יוחנן דהקב"ה מביא עליו יסורין ועוכרין אותו. **ר׳ זירא אמר** - דמידת הקב"ה אינה כמידת אדם, שהוא נתן תורה לישראל ושמח. **אם יסורין** באין עליו אמר רבא דיפשפש במעשיו, ואם לא מצא יתלה בביטול תורה, ואם לא מצא יסורין של אהבה הם[25]. **ואמר רב הונא** - דכל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין, ואם קיבלם באהבה מכפרים לו, וזוכה להאריך ימים ושתלמודו יתקיים בידו.

נחלקו ר׳ יעקב בר אידי ור׳ אחא בר חנינא - לחד יסורין של אהבה שמביא הקב"ה כדי להרבות שכרו בעולם הבא הם כל שאין בהם ביטול תורה, **ולחד** כל שאין בהם ביטול תפילה. **ולר׳ יוחנן** בכל גווני הוי יסורין דאהבה, וקל וחומר שאם בשן ועין יוצא עבד לחירות, כל שכן ביסורין שממרקין כל גופו שיוצא לחירות מעוונותיו. **וכך דרש ריש לקיש** דכמו שנאמר ברית במלח ומלח ממתיק הבשר, כך גם ברית הנאמר ביסורין - יסורין ממרקין עוונותיו של אדם. **רבי שמעון בר יוחאי אמר** - דשלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן על ידי יסורין - תורה, וארץ ישראל, ועולם הבא.

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים מוחלין לו כל עוונותיו, שנאמר "בחסד ואמת יכופר עון", וכן מי שמתים בניו בחייו, שכתוב "ומשלם עון אבות אל חיק בניהם" ולמדים מעון דתורה וחסד.

לר׳ יוחנן נגעים אינם יסורין של אהבה, ואפילו שמכפרים על עוונותיו. **ולאופן אחד** בגמרא בבבל הוי יסורין של אהבה שאין טעון שילוח ואין בושתו מרובה. **ולאופן נוסף** אם הם בצינעא הוי של אהבה. **וכן** מי שלא היו לו בנים כלל אינו יסורין של אהבה, אך בהיו לו ומתו בחייו הוי של אהבה.

ר׳ יוחנן אפילו שהעמיד את ר׳ חייא מחוליו לא העמיד עצמו דאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. **ר׳ יוחנן** נכנס לבקר את ר׳ אליעזר בחוליו, ובכו שניהם על יופיו של ר׳ יוחנן שעתיד לבלות בעפר[26]. **לרב הונא** החמיצו הרבה חביות יין ואמרו לו רבנן שקרה לו כיון שאינו נותן לאריסו את חלקו בשדה, ואפילו שהוא גונב לו הכל - דגם הגונב מן הגנב טועם טעם גניבה. ואחר שאמר רב הונא שישלם - יש אומרים שנהפך החומץ ליין, ויש אומרים שהתייקר החומץ ונמכר כיין.

אבא בנימין הקפיד כל ימיו שלא לעשות מלאכה או לעסוק בתורה[27] לפני ק"ש ותפילה. **וכן הקפיד** על מיטתו שתעמוד מצפון לדרום שבזה זוכה לבנים זכרים ואין אשתו מפלת[28]. **ואמר ר׳ בנימין** דשניים שנכנסו להתפלל ואחד סיים ויצא[29] טורפין לו תפילתו בפניו, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל. אך אם המתין זוכה לברכות כלשון הפסוק "ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים". **רב אמר** דלא יהא בין המתפלל לקיר שום חציצה[30].

דף ו׳

ר׳ בנימין אמר - שאם היה האדם רואה כל השדים העומדים לפניו, לא היה יכול לעמוד בפניהם. **אביי אמר** שהם רבים מאיתנו ומקיפים אותנו. **רב הונא אמר** שלכל אחד מאיתנו אלף משמאלו ורבבה מימינו. **ורבא אמר** שהדוחק שחשים בשבת בעת הדרשה וכן מה שהברכיים מתעייפים, ומה שבגדי דרבנן בלים ואפילו שאין עסוקין במלאכה, ומה שהרגליים נחבטים - הוא מהשדים. ומי שרוצה הוכחה שישנם יקח אפר נקי ויפזר סביב מטתו בלילה, ובבוקר יראה סימנים באפר כרגלי תרנגולים. ומי שרוצה לראותם יביא שליית הולד דחתולה שחורה בת שחורה ובכורה בת בכורה, וישרפנה באש ויטחון אותה, ויתן מהאפר מעט בעינו ויראה אותם, והאפר הנשאר ישים בשפורפרת ברזל ויחתום בחותמת ברזל, ויחתום פיו בחוזק שלא ינזק. ורב ביבי בכל זאת ניזוק מכך והתפללו חכמים ונתרפא. **עוד אמר ר׳ בנימין** - דאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר "לשמוע אל הרינה ואל התפילה" במקום שמרננים ומשבחים שם תהא תפילה[31].

ר׳ יצחק אמר - א׳. שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר "אלהים ניצב

מערבית ואחר כך צפונית. **17.** הוא עור הולד שהכל נוצר בתוכו, ובמרוקם חשיב ולד וצריכה ימי טומאה וטהרה, ובמלא מים ודם לא, וכדמפורש בפרק המפלת בנדה - רש"י. **18.** כמין לבוש שהולד שוכב בו, ושליא היא סימן לולד - ויש בה כמה דינים שם בהמפלת - רש"י. **19.** שמפיבושת שת"ח הוא הוי כמלך דרבנן איקרו מלכים, וי"מ לפי שבא מבית שאול שהיה מלך - מהרש"א. **20.** ובתוס׳ דמכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש אסור לאכול סעודה עד שיקרא ויתפלל. **21.** וסמיכת גאולה לתפילה נרמזה בתהילים, דכתיב "ה׳ צורי וגואלי" ואח"כ "יענך ה׳", ובירושלמי שטעמה לשבח לה׳ לפני שמבקש צרכיו - רש"י. **22.** וכן כ׳ התוס׳ גם במה שאומרים (היום בחו"ל) יראו עינינו ופסוקים אחרים, וכ׳ דה"ג פסק כר׳ יוחנן, ויעו"ש עוד בזה. **23.** מיכאל ממונה על הרחמים וגבריאל על הדין, ולכן לגבריאל אין הכח לעשות שליחותו מיד, ובכדי ליתן לרשעים שהות לחזור בתשובה - מהרש"א. **24.** דאם לא כן קשה שהרי אמרו לק׳ כ"ט: לא תרגז ולא תחטי, דהרוגז חטא הוא. **25.** ברש"י שהוא בלא עוון כדי ליתן לו שכר לעולם הבא, ובמאירי כאן וברמב"ן דאינו בא בלא חטא, אלא בחטא דשוגג הוא ולא כעונש אלא לזיכוך. **26.** וביאר המהרש"א לפי הגמ׳ ב"מ פ"ד. שר׳ יוחנן היה האחרון שנשאר מיפי התואר דירושלים, ועל זה בכו שיכלה הזכר האחרון ליופי ירושלים. **27.** כך ברש"י, ובתוס׳ הקשה דלא מצא מנין לו שיהא אסור ללמוד, ואף הביא ראיה מלק׳ י"ד: דשרי ללמוד קודם תפילה. **28.** ברש"י מפני ששכינה שורה במזרח או מערב, ונכון שבשעת תשמיש יהו פניו לצד אחר, וממילא כתב תוס׳ דרק כשישן עם אשתו יש להקפיד כן. **29.** וכתב התוס׳ שהוא בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכן יש להמתין בלילה, וסיים דנאה להחמיר אף לנו, וכך נהג ר"י. **30.** אך דבר קבוע כארון ותיבה אינו הפסק, אך מיטה מוכח בגמרא כאן שהוי הפסק. **31.** ואפילו ביחידי ראוי שיתפלל בבית הכנסת, או"ח צ׳ ט׳, אך ציבור עדיף - משנ"ב שם.

בעדת אל״. **וכן למדו מפסוק זה** שעשרה אנשים שמתפללין שכינה ביניהם, ואף מקדמת ובאה לפניהם. ואפילו שלשה שיושבין בדין שכינה ביניהם, ונחשב שעוסקין בתורה - שנאמר ״בקרב אלהים ישפוט״, ואפילו שניים שעוסקין בתורה שכינה עמהם - שנאמר ״אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע״, ואף נכתבים דבריהם בספר זכרונות[32]. ואפילו אחד שעוסק בתורה שכינה עמו - שנאמר ״בכל מקום אשר אזכיר את שמי, אבא אליך וברכתיך״. **מי שחשב** לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה נחשב כאילו עשאה שנאמר ״ולחושבי שמו״.

ב׳. הקב״ה מניח תפילין[33] - שנאמר ״נשבע ה׳ בימינו - זו תורה, ובימין עזו״ - היינו תפילין, ובשל ראש כתוב בבית אחד ״ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ״, וכן בשאר הבתים פסוקים שונים המדברים בשבח ישראל, ובשל יד כולם בבית אחד, דהקב״ה משתבח בישראל ״וה׳ האמירך היום״. ותפילין עוז לשראל שנאמר ״וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך״, דאלו הן תפילין שבראש[34].

ג׳. מי שרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב״ה שואל עליו, ואם הלך לדבר רשות לא יצליח שהיה לו לבטוח בה׳ ולא בטח. **ור׳ יוחנן אמר** שאם הגיע הקב״ה לבית הכנסת ולא מצא עשרה - מיד כועס, שנאמר ״מדוע באתי ואין איש״ וכו׳[35].

ר׳ חלבו אמר בשם רב הונא - א׳. כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים עליו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו - דהוא קבע מקום שנאמר ״וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם״[36].

ב׳. היוצא מבית הכנסת לא יפסע פסיעה גסה, אך בכניסתו מצוה לרוץ. ואפילו בשבת שאסורה פסיעה גסה שרי לרוץ לדבר הלכה.

ג׳. כל המתפלל אחורי בית הכנסת רשע, ומבאר אביי דהוא כשאינו מחזיר פניו לבית הכנסת, דנראה ככופר במי שמתפללין לו.

ד׳. יהא אדם זהיר במנחה שאליהו נענה בה, ולר׳ יוחנן אף בערבית, ולרב נחמן אף בשחרית.

ה׳. כל הנהנה מסעודת חתן ולא משמחו עובר בחמשה קולות, ואם משמחו **לר׳ יהושע בן לוי** זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות. **לר׳ אבהו** כאילו הקריב תודה, **ולרב נחמן** כאילו בנה מחורבות ירושלים.

ו׳. כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, שנאמר ״סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא״ וכו׳.

ז׳. כל שיודע בחבירו שנותן לו שלום - יקדים לו שלום, ואם נתן לו שלום ולא החזיר נקרא גזלן.

עיקר שכר הדרשה - על הריצה אליה[37], ושכר המתאספים לדרשה - על הדוחק. ושכר הלימוד - על היגיעה, ושכר הביקור אצל האבל - על השתיקה, ושכר התענית - על צדקה שנותנים בערב לעניים[38], ושכר ההספד - על הרמת הקול בלשון נהי, ושכר ההשתתפות בנישואין - על מה שמשמחים החתן בדברים.

״**כרם** זלות לבני אדם״ - היא התפילה שעולה למעלה ובני אדם מזלזלין בה. או שמי שמצטרך לבריות פניו משתנות כאותו עוף ששמו ״כרום״, וגם כאילו נידון באש ומים.

״**כי** זה כל האדם״ - **לר׳ אלעזר** שהעולם נברא בשבילו, **לר׳ אבא** ששקול כנגד כל העולם, **ולר׳ שמעון** שכל העולם נברא רק להיות לו לחברה[39].

דף ז׳

ר׳ יוחנן אמר בשם ר׳ יוסי - א׳. הקב״ה מתפלל, דכתיב ״בבית תפילתי״, ותפילתו - יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי, ואתנהג עם בני במידת הרחמים, ואכנס להם לפנים משורת הדין[40]. **ואמר ר׳ ישמעאל בן אלישע** שהיה כהן גדול שפעם אחת נכנסתי ביום הכיפורים להקטיר קטורת בקדש הקדשים, וראיתי את הקב״ה יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ברכני, ואמרתי לו - יהי רצון מלפניך שיכבשו וכו׳. וקא משמע לן שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעינך.

ב׳. אין מרצין לאדם בשעת כעסו דכתיב ״פני ילכו והניחותי לך״, דיש כעס לפני הקב״ה - והוא בכל יום ״רגע״, והיינו חלק אחד מחמישים ושמונה אלף שמונה מאות שמונים ושמונה בשעה, או בביאור אחר ששיעורו כזמן אמירת ״רגע״[41]. ואין אדם יכול לכוון לזמן זה, חוץ מבלעם - ולכן בימים שרצה בלעם לקלל לא כעס הקב״ה, שאם היה כועס לא היה נשאר מישראל זכר[42]. ורגע זה בתוך שלש שעות ראשונות של היום כשהמלכים משתחוים לחמה שאז הקב״ה כועס, ור׳ יוחנן ניסה לכוונו כדי לקלל צדוקי, ולא הצליח, והוכיח מכך שאין ראוי לעשות כן[43].

ג׳. טובה מרדות אחת והכנעה שאדם נותן אל ליבו יותר מכמה מלקיות.

ד׳. ג׳ דברים ביקש משה מהקב״ה ונתן לו - **א׳.** שתשרה שכינה על ישראל, **ב׳.** שלא תשרה על עכו״ם, **ג׳.** להודיעו דרכיו - מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש שרע לו, ויש רשע וטוב לו ויש שרע לו, ואמר לו הקב״ה שצדיק גמור טוב לו, ושאינו גמור רע לו. ורשע שאינו גמור טוב לו ובגמור רע לו. ודחתה הגמרא שאי אפשר לומר שצדיק ורע לו הוא כשאביו אינו צדיק - ד״פקד עון אבות על בנים״ הוא רק כשאוחז מעשה אבותיו בידו, ואם צדיק הוא הרי ״בנים לא יומתו על אבות״. **ולר׳ מאיר** בקשתו השלישית לא נענתה שנאמר ״וחנתי את אשר אחן״ ואפי׳ שאינו ראוי.

ה׳. כל דיבור שיצא מהקב״ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו, שנאמר ״הרף ממני ואשמידם..ואעשה אותך לגוי גדול״, ואפי׳ שמשה התפלל על ישראל וניצלו, זכה והיו זרעו יותר משישים ריבוא.

״**ויאמר לא תוכל לראות את פני**״ - **לר׳ יהושע בן קרחא** הענישו הקב״ה למשה ואמר לו כשרציתי שתראה בסנה הסתרת פניך דכתיב ״ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט״, ולכן עכשיו לא תראה, **אך לר׳ יונתן** קיבל שכר על זה. ״והסירותי את כפי וראית את אחרי״ - מלמד שהראהו קשר של תפילין.

ר׳ יוחנן אמר משמו של רשב״י - א׳. אברהם היה הראשון שקראו להקב״ה ״אדון״, שנאמר ״ויאמר אדני אלהים״ וכו׳. ולרב בזכות זה אף נענה דניאל, דכתיב ״למען אדני״ - למען אברהם שקראך אדון.

ב׳. אין מרצין לאדם בשעת כעסו - וכדלעיל.

ג׳. לאה היתה הראשונה שהודתה לקב״ה, שנאמר ״הפעם אודה את ה׳״ ולכן קראה לבנה יהודה. **וראובן** נקרא כך משום שאמרה ראו מה בין בני לבן חמי - עשיו, דהוא נתן הבכורה ליעקב ושנאו על כך, ואילו ראובן אפילו שניתנה בכורתו ליוסף לא שנאו ככתוב ״וישמע ראובן ויצילהו מידם״. **רות** נקראה כך משום שיצא ממנה דוד ש״ריוהו״ להקב״ה בשירות ותשבחות. ושם האדם מרמז על עתידו, וכדדרשינן ״אשר שם שמות בארץ״.

ד׳. קשה תרבות רעה בביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג.

ה׳. מותר להתגרות ברשעים, והא דכתיב ״אל תתחר במרעים״ הכוונה היא להתאוות לעשות כמעשיהם. והא דאמר ר׳ יצחק לא להתגרות ברשע - הוא או דוקא במילי דידיה, אך במילי דשמיא שרי, או שהוא דוקא ברשע שהשעה משחקת לו, או שדוקא למי שאינו צדיק גמור אסור להתגרות, אך לצדיק גמור שרי, או שאפילו לצדיק גמור מותר אך רק ברשע שאין השעה משחקת לו, וברשע שהשעה משחקת לו מותר רק לצדיק גמור.

ו׳. כל הקובע מקום לתפילתו[44] אויביו נופלים לפניו שנאמר ״ושמתי מקום לעמי..ולא יוסיפו בני עולה לענותו״ (ובדברי הימים כתוב לשון ״לא יוסיפו לכלותו״ שאחרי שחטאו מועילה התפילה בבית המקדש רק שלא יכלו ולא שאף לא יענו).

ז׳. גדול שמושה של תורה יותר מלימודה, שנאמר ״פה אלישע..אשר יצק מים על ידי אליהו״, ולא כתוב למד.

״**מזמור לדוד** בברחו מפני אבשלום״ - ולא קינה, כיון שמתחילה חשב שיקים עליו ה׳ עבד או ממזר שלא ירחם עליו, וכשראה שהוא אבשלום שמח.

32. ובתוס׳ שאף באחד דבריו נכתבים בספר, ורק שהוא לבדו, ובב׳ נכתבים עם אחרים. ובמהרש״א דמעלת ב׳ שלימודם מבורר ולכן ראוי להיכתב. 33. במהרש״א דענין תפילין דביקות בקב״ה, ותפילין שלו דביקות בישראל. 34. לפי שהם בגבהו של ראש ושייך בהם ״וראו״ - תוס׳. 35. ואפילו שבעשרה השכינה מקדימה - זהו שלא בבית הכנסת, אך בבית הכנסת אם הגיע ולא ראה עשרה הרגילים לבא בזמן קבוע - כועס, תוס׳ הרא״ש. 36. ונחלקו הראשונים אם גם בבית הכנסת צריך לקבוע מקום מיוחד, או דכולו מקום תפילה - ויעויין שו״ע צ׳ י״ט. 37. דאין הכל מבינים את הנאמר בדרשה. 38. דהרי כל ענין התענית התעוררות הוא - מאירי. 39. לר״א אין ערך שאר הבריות כלום, ולר׳ אבא שקולים כנגדו, ולר״ש ערכם בכך שמסייעים לו. 40. וברשב״א דכביכול מתפלל לישראל שיתקנו מעשיהם כדי שיוכל לתת להם ברכתו. 41. וישנן שיטות שונות באחרונים אם הוא כמו השיעור נראשון או לא. 42. שיכל בלעם לומר באותו רגע ״כלם״, או שאף אם רק היתה קללתו מתחילה אז, היה מזיק - תוס׳. 43. דמורידין ואין מעלין בצדוקיסהיינו בידי אדם ולא בדין שמים, או שמדובר כאן בעכו״ם שבו לא מעלין ולא מורידין - תוס׳. 44. וברי״ף גרס ״מקום לתורתו״, ואם כן אינו כדלעיל דף ו׳.

דף ח׳

עת רצון היא להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, **לר׳ שמעון בר יוחאי** הוא מ"ואני תפילתי..עת רצון", **לר׳ יוסי ברבי חנינא** מ"בעת רצון עניתיך", **ולרב אחא** מ"פדה בשלום נפשי..כי ברבים היו עמדי", ומפסוק זה גם למד **ר׳ נתן** שאין הקב"ה מואס בתפילת רבים, ואמר הקב"ה שכל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור כאילו פדאני מבין האומות. **ריש לקיש אמר** שכל שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לשם נקרא שכן רע, וגורם גלות לו ולבניו. **ר׳ יהושע בן לוי** אמר לבניו שיקדימו לבא לבית הכנסת ויאחרו לצאת שבזה יזכו לאורך ימים[45]. **רב חסדא אומר** שיכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל שלא יראה כמזומן לצאת[46].

"על זאת יתפלל אליך לעת מצא" - לר׳ חנינא זו אשה שנאמר "מצא אשה מצא טוב", **לר׳ נתן** זו תורה שנאמר "כי מוצאי מצא חיים", **לר׳ יצחק** זו מיתה שנאמר "למות תוצאות" - ומתפלל שימות במיתה קלה, **לר׳ יוחנן** זו קבורה שנאמר "כי ימצאו קבר", **למר זוטרא** זה בית הכסא שיהא סמוך לביתו.

רב חסדא אמר - "אוהב ה׳ שערי ציון" - שאוהב הוא שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומדרשות, **וכן אמר ר׳ חייא בר אמי משמיה דעולא - א׳. דמיום** שחרב בית המקדש אין לקב"ה אלא ד׳ אמות של הלכה[47], ולכך היו כמה אמוראים שהקפידו להתפלל היכן שלמדו. **ב׳. גדול** הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים. **ג׳. לעולם** ידור אדם במקום שדר רבו, שמונעו לחטוא, וזהו כשכפוף לרבו, אך באינו כפוף לו אל ידור במקומו.

"ועזבי ה׳ יכלו" אמר ר׳ אמי שזהו המניח ספר תורה ויוצא, **ור׳ אבהו** יצא בין גברא לגברא, **ורב פפי** הסתפק בין פסוק לפסוק אי שרי, **רב ששת** היה מחזיר פניו ולומד תורה[48]. **ואמר ר׳ אמי** - לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שניים מקרא ואחד תרגום, ואפילו במילים שאין להם תרגום[49], שבשכר זה מאריכין ימיו ושנותיו, ולא יקדים או יאחר קריאתן אלא עם הציבור[50]. (כל האוכל ושותה בערב יום הכיפורים כאילו צם תשיעי ועשירי, ולכן אין ראוי להתעסק בו בדברים אחרים).

ריב"ל אמר לבניו - א׳. שיקראו שניים מקרא ואחד תרגום. **ב׳. שיזהרו** לשחוט בעוף עד הורידין שיצא כל הדם וכר׳ יהודה. **ג׳. שיזהרו** בכבודו של זקן ששכח מחמת אונס תלמודו, וכפי שאף שברי הלוחות מונחים בארון. **ורבא אמר לבניו - א׳. שלא** יחתכו בשר על גב היד, או מחמת סכנה או מחמת שימאסו האוכלים. **ב׳. שלא** ישבו על מיטה ארמית - והיינו או שלא ישנו בלא ק"ש, או שלא ישאו גיורת, או כפשוטו ומשום מעשה דרב פפא שהחביאה הארמית תינוק מת תחת המיטה. **ג׳. שלא** יעברו אחורי בית הכנסת כשהציבור מתפללין, **וביאר אביי -** דאם יש פתח אחר שרי, דיחשבו שנכנס בפתח השני, וכן כשיש בית הכנסת אחר - שיחשבו שהולך לשני, וכן אם נושא משא על כתפו או שרץ או שמניח תפילין, שבכהאי גוונא מוכח שיש סיבה מדוע אינו נכנס לבית הכנסת.

ר"ע שיבח את המדיים שאין חותכין בשר על גבי היד, ונושקין רק על גב היד, ויועצין בשדה שלא ישמעום. ורבן גמליאל שיבח הפרסיים (ואפילו שמזומנים הם לגיהנם) בכך שצנועים באכילה ובבית הכסא ובתשמיש.

להלכה - אפשר לקרוא ק"ש עד עלות השחר **כרבן גמליאל** דמתניתין[51]. **ולר׳ שמעון בר יוחאי** יכול לקרוא בין עלות השחר להנץ החמה ק"ש דשחרית אפילו שעוד לילה הוא, כיון דחשיב "ובקומך" שיש שקמים אז[52], ופסק **ר׳ יהושע בן לוי** כדבריו. **ובברייתא אחרת אמר ר׳ שמעון בר יוחאי בשם ר׳ עקיבא** שבין עלות להנץ יום הוא אך יכול לקרוא עדיין ק"ש דערבית, כיון דיש שעוד ישנים בשעה זו, וכן פסק **ר׳ יהושע בן לוי**, והורה לנהוג כך בשעת הדחק, אך **אמר ר׳ זירא** שלא יאמר השכיבנו באותה שעה[53].

דף ט׳

מובא במשנה מעשה שבאו בניו של רבן גמליאל מבית המשתה לאחר חצות ואמרו לו לא קרינו את שמע, וכוונתם לומר לו שהרי רבנן דרבים הם פליגי עליה, וסבירא להו שזמן ק"ש עד חצות, ואמר להם שחייבים לקרוא עד עלות השחר, דרבנן סוברים כמותו, וכל מה שאמרו עד חצות הוא רק להרחיק האדם מן העבירה, אך בדיעבד יקרא.

זמן הקטר חלבים ואיברים עד עלות השחר, אך זמן **אכילת פסחים** למתניתין וכן **לר׳ אלעזר בן עזריה** בברייתא, (וכן לר׳ אלעזר בברייתא אחרת) - עד חצות בלבד, דילפינן בגז"ש "בלילה הזה" ממכת בכורות. **ולר׳ עקיבא** (וכן לר׳ יהושע) - כתיב "בחפזון" עד שעת חפזון שבה יצאו ממצרים שהוא בעלות השחר, ו"הלילה הזה" נצרך שלא נאמר דיאכל הפסח לשני לילות דומיא דשלמים שהם לשני ימים, "ולא תותירו ממנו עד בקר" יתפרש הבקר השני. אך לר׳ אלעזר בן עזריה "עד בקר" משמע שפיר אפילו עד בקר ראשון, ומבאר ד"חפזון" אינו דישראל שמיהרו לצאת שהוא בבקר, אלא חפזון מצרים שרצו לשלחם שהיה בלילה[54].

"דבר נא באזני העם" לשון בקשה - שביקש הקב"ה שישאלו כלי כסף וזהב ממצרים, שיתקיים בהם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". **"וישאלום"** - יש אומרים בעל כרחם של מצרים דכתיב "שלל", ויש אומרים בעל כרחם של ישראל שלא רצו לישא משוי. **"וינצלו את מצרים" -** שריקנו ועשו מצרים כמצודה בלא דגן או מצולה בלא דגים. **"אהיה אשר אהיה" -** שאמר הקב"ה שכמו שהיה עמם בשעבוד זה יהא איתם בשיעבוד מלכויות, ואמר לו משה דיה לצרה בשעתה, ולכן אמר לו "לך אמר להם - (רק) אהיה שלחני אליכם". **אליהו ביקש** "עננו ה׳ עננו" שתי בקשות - שתרד אש מהשמים ותאכל הקרבן, ושלא יאמרו שהוא שמעשה כשפים הוא.

משנה ב׳ – זמן ק"ש דשחרית משיכיר בין תכלת ללבן והוא בחבילת צמר אחת בין תכלת שבה ללבן שבה[55], **ולר׳ אליעזר** בין תכלת לכרתי[56]. וזמנה עד הנץ החמה, **ולר׳ יהושע** עד ג׳ שעות שהמלכים קמים אז[57]. והקורא מכאן והילך לא הפסיד והוי כאדם הקורא בתורה. **ובברייתא - לר׳ מאיר** משיכיר בין זאב לכלב, **ולר׳ עקיבא** בין חמור לערוד[58], **ולאחרים** משיראה את חבירו במרחק ד׳ אמות ויכירנו[59]. **לרב הונא** הלכה כאחרים, **ולאביי** לענין תפילין הלכה כאחרים (שהוא זמן רב לפני הנץ), ולענין ק"ש כותיקין שהיו מתחילין סמוך לנץ ומסיימים בנץ כדי לסמוך גאולה לתפילה - שהיא מיד לאחר הנץ - כדכתיב "יראוך עם שמש", דכל הסומך אינו ניזוק כל היום כולו. ואפילו שצריך לומר "ה׳ שפתי תפתח" קודם התפילה - כיון שקבעוה רבנן בתפילה, כתפילה ארוכה היא ואינו מפסיק, וכהשכיבנו דערבית. **ואחר התפילה** דוקא יש לומר "יהיו לרצון אמרי פי" וכו׳ כיון דדוד אמר פסוק זה אחר י"ח מזמורים מתהילים, ושני המזמורים הראשונים א׳ הם.

דף י׳

ר׳ מאיר התפלל על בריונים שציערוהו שימותו, ואמרה לו ברוריא אשתו שיתפלל שישובו בתשובה דכתיב "יתמו חטאים" ולא חוטאים והתפלל ושבו[60]. **וכן אמרה** לצדוקי אחד בפירוש הפסוק "רני עקרה לא ילדה" שהוא רני כנסת ישראל שלא ילדה בנים לגיהנם כאדום.

בריחת דוד משאול היתה קודם לבריחתו מאבשלום, ובכל זאת נכתב המזמור בענין אבשלום קודם כדי להסמיכו למזמור "למה רגשו גויים" שלפניו המדבר בענין גוג ומגוג, לומר שכמו שיתכן בן שקם באביו, כך יתכן עבד שמורד ברבו.

ר׳ שמעון בר יוחאי אמר - "פיה פתחה בחכמה" וכו׳ אמרו שלמה על דוד שדר בחמשה עולמים ואמר עליהם שירה - **א׳.** על מעי אמו שנאמר "וכל קרבי". **ב׳.** כשיצא לאויר העולם אמר על כוכבים ומזלות שנאמר "כל צבאיו".

45. שכיון שמאריכים בתפילה מאריכים ימיהם - ר"י מלוני"ל. 46. ומי שמקומו הקבוע בתוך שיעור זה אין בו דין זה - ר׳ יונה. ובב"י או"ח צ׳ הביא שהוא כשיעור ח׳ טפחים, ויש אומרים ח׳ אמות, וברשב"א שהוא שיעור זמן ולא מקום. 47. וכ׳ המהרש"א דבזמן הבית היתה שכינה שורה בלשכת הגזית בין הסנהדרין, ועכשיו הרי היא שורה במקום שתלמיד חכם יגע בתורה ומוציא ממנה פסקי הלכה שבזה הוא כסנהדרין. 48. ובתוס׳ הק׳ מסוטה ל"ט. דאסור לספר בפני ספר תורה אפילו בדבר הלכה, וחילק דהתם בקול והכא בנחת, והביא שהרי"ף חילק דהתם כשאין עשרה מלבדו, או דרב ששת שאני שתורתו אומנתו. 49. ברש"י כ׳ דאם אין תרגום למילים יקרא עוד פעם המקרא, ובתוס׳ שהכוונה דאף אם אין תרגום אונקלוס במילים אלו יקרא תרגום ירשלמי. 50. וכ׳ התוס׳ שמשעת המנחה בשבת הקודמת עד שבת הבה חשיב עם הציבור, ומצוה מן המובחר לסיימה קודם האכילה. 51. והרמב"ם פסק דרק בדיעבד יקרא לאחר חצות, וביאר הב"י דס"ל שפסק הגמ׳ כאן הוא רק כלפי ר׳ אליעזר, אך לענין סייג הלכה כחכמים, וכך נפסק שו"ע רל"ה ג׳. 52. ובתוס׳ דודאי שנחשב לילה רק לענין שאר מצוות אך לענין ק"ש הוי כיום כיון שיש שקמים אז, וכן לקמן ללישנא דהוי כיום ורק לענין ק"ש חשיב כלילה. 53. לדברי רש"י הוא בברייתא הראשונה שקורא ק"ש דערבית קודם לעלות השחר, דהשכיבנו לא יאמר. אך לתוס׳ בזה ודאי יכול לומר השכיבנו, ורק קאי על הברייתא השניה בקורא לפני הנץ. 54. ואם לא אכל עד חצות הוי נותר, אך אין שורפו בלילה - תוס׳, אך ברש"י הביא שנשרף רק בבקר שני שאינו יו"ט. 55. ולר"א המלכים עצמם שקוראים אחר הנץ יוצאים ידי חובה, אך לא ידי חובת ק"ש בזמנה - רשב"א. 56. ואינו לבן ממש אלא תכלת הנוטה ללבן. 57. והוא יותר קרוב במראהו לתכלת וצריך יותר אור. 58. ובירושלמי ששני זמנים אלו שוים, והוא גם שוה לזמן דבין תכלת לכרתי. 59. והוא בחבר שאינו רגיל אצלו כל כך - תוס׳. ובירושלמי שהוא כזמן של בין תכלת ללבן, וכך בב"י או"ח נ"ח. 60. המהרש"א הקשה דהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וא"כ איך שייך להתפלל על כך, וחילק בין תפילה על עצמו

ג׳. כשינק אמר על דדים שהם כנגד הלב שלא יסתכל תינוק במקום ערוה, או שלא ינק ממקום הטנופת - שנאמר "כל גמוליו". **ד׳.** ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר "יתמו חטאים" וכו׳. **ה׳.** נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר "ברכי נפשי..יגוען ואל עפרם ישובון".

"**וכל קרבי את שם קדשו**" הוא דהקב"ה צר צורה במעי האשה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים. וחמש פעמים "ברכי נפשי" הוא כנגד הקב"ה ונשמה שיש בהם חמשה דברים - **א׳.** הקב"ה מלא כל העולם ונשמה מלאה כל הגוף. **ב׳.** הקב"ה רואה ואינו נראה וכך הנשמה. **ג׳.** הקב"ה זן העולם ונשמה הגוף. **ד׳.** הקב"ה טהור ואף הנשמה. **ה׳.** הקב"ה יושב בחדרי חדרים ואף הנשמה. ואמר דוד תבא נשמה שיש בה כך ותשבח לקב"ה שיש בו כך.

"**כי אין בלתך**" שהקב"ה מבלה מעשה ידיו. ו"אין צור כאלהינו" שאין צייר כמוהו - צורה בתוך צורה וכו׳.

"**מי כהחכם ומי יודע פשר דבר**" - מי כהקב"ה שידע לעשות פשרה בין חזקיהו המלך וישעיהו הנביא, שנחלקו מי יבא למי, ועשה הקב"ה את חזקיהו חולה שיבא ישעיהו לבקרו. ואמר לו ישעיהו - "כי מת אתה ולא תחיה" בעולם הזה ובעולם הבא, ומשום שלא נשא אשה, והגם שראה שיולדו בנים שאינם הוגנים הוא בידי הקב"ה, ואמר שכעת כבר נגזר עליו למות. **ואמר** חזקיהו שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע מן הרחמים[61], **והסב פניו לקיר** - היינו מקירות ליבו, או בזכות קירות ההיכל שחיפם אבי אביו שלמה בזהב, והתפלל. **ואמר** "הטוב בעיניך עשיתי" שסמך גאולה לתפילה, או שגנז ספר רפואות. **בשלשה דברים** הודו חכמים לחזקיה - שגנז ספר רפואות[62], שכיתת נחש הנחשת, ושגירר עצמות אביו שהיה רשע. **ובשלשה** לא הודו לו - שסתם מי גיחון - השילוח שלא יבואו מלכי אשור וימצאו מים, וקצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור, ושביום ל׳ של אדר עיבר את השנה ודלא כשמואל שאי אפשר לעבר ביום זה כיון שכבר ראוי הוא להיות ניסן.(ואחר שנכנס ניסן פשיטא שאי אפשר עוד לעבר). **ומי שמתפלל** בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו, וחזקיה התפלל בזכות עצמו ותלו לו בזכות אחרים - שנאמר "ולמען דוד עבדי".

השונמית אמרה לבעלה "נעשה נא עלית קיר קטנה" - והוא או שהוסיפו תקרה, או שחילקו אולם לב׳ בקיר, ושמו שם מיטה ושלחן וכסא ומנורה לכבוד אלישע, **ולאביי** צדיק הרוצה להנות מאחרים כאלישע יכול, והרוצה שלא להנות כשמואל שהביא עמו אוהלו וחפציו לכל מקום שנאמר "כי שם ביתו" - יכול. ואמרה שונמית "הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא" - דאשה מכירה באורחין יותר, וראתה שזבוב לא עבר על שולחנו, או שלא היה קרי על סדינו ולמדה מכך שקדוש הוא, אך משרתו גיחזי אינו קדוש דכתוב "ויגש גיחזי להדפה" שאחזה בהוד יפיה - דדיה.

ר׳ אלעזר בן יעקב אמר - א׳. "**עובר** עלינו תמיד" שכל המארח תלמיד חכם בביתו ומהנהו מנכסיו כאילו מקריב תמידין. **ב׳.** "**ממעמקים** קראתיך ה'" שלא יעמוד במקום גבוה ויתפלל[63]. **ג׳.** "**ורגליהם** רגל ישרה" שהמתפלל צריך שיכוון ויצמיד רגליו זו לזו. **ד׳.** "**לא** תאכלו על הדם" שלא יאכל קודם שיתפלל על דמו, ומי שעושה כן נאמר עליו "ואותי השלכת אחרי גוך[64]".

לר׳ יהושע במתניתין זמן ק"ש עד שלש שעות והלכה כדבריו. ואח"כ יכול לקרוא אך מקיים רק מצות תלמוד תורה, **ולרב חסדא** ללישנא קמא לא יאמר ברכות ק"ש, **אך בברייתא** וכך לרב חסדא בלישנא בתרא שיאמר. ועל כל פנים ילפינן ממתניתין שגדול הקורא ק"ש בזמנה יותר מהעוסק בתורה, דהרי כתוב במשנה שאחר הזמן אין לו שכר אלא כקורא בתורה.

דף י"א

משנה ג׳ - לבית שמאי בערב צריך לקרוא ק"ש בשכיבה ובבוקר בעמידה דכתיב "בשכבך ובקומך", **ולבית הלל** אפשר לקרוא בכל אופן דכתיב "ובלכתך בדרך". ולפי בית הלל "בשכבך ובקומך" הכוונה לזמן שכיבה וקימה בלבד, ולבית שמאי אם כן היה צריך להיות כתוב רק "בבקר ובערב". ולפי בית שמאי מ"ובלכתך בדרך" ילפינן כך - ד"בשבתך בביתך" למעט העוסק במצוה שפטור מק"ש, "ובלכתך בדרך" למעט אפילו חתן הכונס בתולה שטרוד בטירדא דמצוה דאפילו שעסוק רק במחשבתו פטור. (דבשבתך ובלכתך משמע שרק בשבת ובלכת שלך אתה חייב ולא דמצוה). ובכונס אלמנה חייב דאינו טרוד, ואבל או מי שטבעה ספינתו חייב דטירדתו רשות ולא מצוה[65]. ואבל פטור רק מתפילין כיון שנאמר בהם "פארך חבוש עליך" ובאבל אינו פאר[66]. ולבית הלל באמת נצרך לכך, ובכל זאת משמע ממילא שגם בהליכה יכול לקרוא ק"ש.

ר׳ אלעזר בן עזריה היה זקוף והיטה לקרוא כבית שמאי, והזדקף **ר׳ ישמעאל** כנגדו וקרא דסובר כבית הלל ואפילו שגם לדבריהם אפשר בשכיבה - רצה להוכיח לתלמידים שלא ילמדו מר׳ אלעזר. **לרב יחזקאל** מי שעשה כבית שמאי יצא ידי חובה לבית הלל ולהיפך, אך **לרב יוסף** לא[67], וכר׳ יוחנן בן החורנית שישב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו וכבית הלל, ואמרו לו הסוברים כבית שמאי שלא קיים מצות סוכה בכך - והוא הדין להיפך. **ולרב נחמן** העושה כבית שמאי חייב מיתה וכמעשה דר׳ טרפון שהיטה לקרוא כבית שמאי והסתכן מפני הליסטים, ואמרו לו שהוא משום שעבר על דברי בית הלל.

משנה ד׳ - בק"ש דשחרית מברך ב׳ ברכות לפניה וא׳ לאחריה, ובערב ב׳ לפניה וב׳ לאחריה - אחת ארוכה אמת ואמונה ואחת קצרה השכיבנו[68]. ובכל מקום שנהגו להאריך או לקצר לחתום בברוך או שלא לחתום - לא ישנה. **בשחרית** שתי ברכות לפניה - **א׳.** "יוצר אור ובורא חושך" והלשון חושך להזכיר מידת לילה ביום (ומידת יום בלילה מוזכר בלשון "גולל אור מפני חושך"). **ב׳.** לשמואל ור׳ אלעזר ולת"ק בברייתא - אהבה רבה, ולרבנן - אהבת עולם[69].

ברכת התורה צריך לברך **לרב הונא** המשכים למקרא, **לר׳ אלעזר** אף למדרש, **לר׳ יוחנן** אף למשנה, **ולרבא** אף לתלמוד. **ואם לא בירך** וקרא ק"ש אומר **שמואל** דנפטר באהבה רבה שיש בה כעין ברכת התורה. **וברכת התורה** לשמואל היא "לעסוק בדברי תורה", ואומר **ר׳ יוחנן** שמוסיף בה "הערב נא ה׳ אלוקינו את דברי תורתך בפינו...ברוך אתה ה׳ המלמד תורה לעמו ישראל". **ולרב המנונא** מברך "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה׳ נותן התורה", דהיא המעולה שבברכות דיש בה הודאה לה׳. ומסיקה הגמ׳ שמברך את שתי הברכות[70].

לאחר שסדרו הכהנים איברי התמיד על גבי הכבש ירדו ללשכת הגזית לקרוא ק"ש, ואמר להם הממונה ברכו ברכה אחת, והם ברכו, וקראו עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו העם באמת ויציב ובעבודה ובברכת כהנים[71], ובשבת מוסיפין ברכה נוספת למשמר היוצא. **וברכה אחת שברכו - לשמואל** היא אהבה רבה, **ומריש לקיש** שאומר דמברכת כהנים מוכח שברכות אין מעכבות זו את זו מדייקים לכאורה שברכו יוצר אור, דאם ברכו אהבה רבה יתכן שאחר כך כשהאיר היום ברכו יוצר אור ומנין שברכות אינן מעכבות זו את זו, אך אולי כוונתו רק שסדר ברכות אינו מעכב.

דף י"ב

בגבולין ביקשו לקבוע עשרת הדברות בק"ש כמו במקדש, ולא עשו כן שלא יאמרו המינין שאין שאר התורה עיקר. **ברכה נוספת** שהוסיפו בשבת למשמר היוצא היא "מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום ורעות".

אם אחז כוס יין ואמר "ברוך.. מלך העולם" על דעת לסיים בשהכל ונזכר וסיים בהגפן יצא, דגם אם היה מסיים בשהכל היה יוצא דבכל המשקין אם ברך שהכל יצא. אך אם אחז **כוס שכר** ואמר הברכה על דעת לסיים בפרי הגפן, ונזכר ואמר שהכל, ספק אם הברכה עיקר ולא יצא, או החתימה עיקר ויצא[72]. **בברייתא כתוב** שאם בשחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים

לתפילת אחרים. **61.** ובגמ׳ שכך קיבל מבית אבי אבא - וברש"י שהוא דוד שראה מלאך וחרבו שלופה על ירושלים והתפלל (שמואל ב׳ כ"ד), ויעוין בגר"א. **62.** בכדי שיבקשו רחמים מה׳, ולא יסתמכו על הרפואות. **63.** והוא הגבוה ג׳ טפחים מהקרקע שיש בכך גאוה, וברחב ד׳ אמות או מוקף גדר הוי רשות לעצמו ושרי, (או"ח סי׳ צ׳). **64.** לשון גאוה, ושתית מים או לצורך רפואה שרי דאינו ענין גאוה (או"ח פ"ט ה׳). **65.** דאף שחייב לנהוג אבילות זהו מצד כבוד מתו אך אינו מצווה להצטער - רש"י בסוכה כ"ה. **66.** כך ברש"י כאן, וברש"י בסוכה באופן אחר - דכשמניח מראה שאינו אבל. ותוס׳ מבאר שהוא מכך שהתיר הקב"ה ליחזקאל ומוכח שלכולם אסור. **67.** דכיון שעשה להדיא כב"ש קנסו שלא יצא, תוס׳ וראשונים.

68. שקצרה ביחס לאמת ואמונה, אך תוס׳ חולק וביאר שהכל באמת ואמונה והכוונה בין יאריך ובין יקצר בה. **69.** הרי"ף והרא"ש פסקו שאומרים אהבת עולם, וברשב"א יש פוסקים אהבה רבה, ובתוס׳ הכריע דתיקנו בשחרית - רבה, ובערבית - עולם. **70.** וכ׳ התוס׳ דהברכה פוטרת כל היום כיון דכל שעה מחוייב ללמוד ואינו מייאש דעתו מכך, והוי כמו בלא הפסק. ואמנם הביא שיש שתיקנו לומר מיד אחר הברכות פסוקים ומשנה וכו׳, והוא כירושלמי דאסור שיהא הפסק, אך אי"צ לזה. **71.** לרש"י הוא לברך את העם, אך לתוס׳ רק אמרו כמו שאנו אומרים, ונשיאת כפיים היתה אחר הקטרת האימורים. **72.** ובתוס׳ מרי"ף לקולא ויצא, אך ר"י מחמיר לברך שוב, ויעויין שו"ע או"ח סי׳ ר"ט.

לא יצא אך אם פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא, וכן להיפך בערבית - שהכל הולך אחר החיתום, אך אין להוכיח מכאן שבכל ברכה החתימה עיקר - **לרב** כיון שבברכה זו גם בחתימה יש ברכה "ברוך אתה ה' המעריב" וכדו', וכיון שיש בזה שם ה' נחשב ברכה, **ולר' יוחנן** אמנם כיון שאין בזה "אלוקינו מלך העולם" אינה ברכה, אך כיון שצריך בשחרית מידת לילה ובערבית מידת יום - ממילא כוונתו בברכה מתחילה גם על יוצר אור וגם על מעריב ערבים - ולכן אם גם סיים כמו שצריך יצא. **וסיפא דברייתא** "שהכל הולך אחר החיתום" - לרבות שאם אכל תאנים וחשב שהוא לחם והתחיל בברכת המזון וסיים ב"על העץ" יצא, כיון דגם בתמרים שייכת ברכת המזון כיון שמזינים הם.

רבה בר חיננא בשם רב אומר - א'. כל שלא אמר ברכת "אמת ויציב" בשחרית ו"אמת ואמונה" בערבית לאחר ק"ש - לא יצא, דכתיב "להגיד בבקר חסדך (וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה הקב"ה) ואמונתך בלילות (ואמת ואמונה על האמונה והעתידות)". **ב'.** כשכורע בשמונה עשרה באבות ובהודאה - כורע בברוך ומזדקף בה' דכתיב "ה' זוקף כפופים". רב ששת היה כורע בבת אחת כמקל וזוקף מעט מעט כנחש. **ג'.** בכל השנה אומר "הקל הקדוש" ו"קל אוהב צדקה ומשפט", ובעשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ אומר "המלך הקדוש" ו"מלך אוהב צדקה ומשפט". ולר' אלעזר אף בהקל הקדוש יצא. לרב יוסף אף בעשרה ימים אלו אומרים "הקל", ולרבה "המלך" וכך הלכה[73]. **ד'.** כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא. ואם חבירו תלמיד חכם - צריך להתפלל עליו אפילו עד כדי שיחלה המתפלל. **ה'.** כל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו.

פרק ב'

משנה א' - היה קורא בתורה פרשת ק"ש והגיע זמן ק"ש וכוון - יצא, בפשטות משום שצריך כוונה לצאת ידי חובה במצוות, **ולרבה** שאין צריך - מדובר בקורא להגיה, והכוונה שיתכוון לקרוא[78]. **בין הפרקים** דהיינו בין הברכות והפרשיות של ק"ש - **לר' מאיר** יכול לשאול או להשיב שלום לאדם נכבד[79], **ולר' יהודה** שואל מפני הכבוד, אך להשיב מותר אף לכל אדם. **ובאמצע הפרקים - לר' מאיר** מותר לשאול ולהשיב רק לאדם שירא הימנו שיהרגהו[80], **ולר' יהודה** לשאול מפני היראה, אך להשיב אף מפני הכבוד מותר. **לפי ר' יהודה** בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. **ר' יהושע בן קרחה** מבאר שתיקנו שמע קודם לוהיה אם שמוע בכדי שיקבל עליו עול מלכות שמים ואחר כך עול מצוות, ובסוף פרשת ציצית שנוהגת רק ביום.

לרבי ק"ש בלשון הקדש דוקא דכתיב "והיו"[81], **ולרבנן** בכל לשון דכתיב "שמע" בכל לשון שאתה שומע, ולרבי הוא לומר שצריך לשמוע מה שמוציא מפיו, ולרבנן אם לא השמיע יצא. ומהפסוק והיו דורשים רבנן שלא יקרא למפרע[82], ורבי לומד זאת מ"הדברים".

כוונה בק"ש - לר' מאיר צריך רק בפסוק ראשון, ולרבא כך הלכה[83]. **ולר' אליעזר** עד "על לבבך"[84] ולפי זה אומר רב יהודה דעד שם צריך לעמוד במקום אחד[85]. **ולר' עקיבא ור' יהודה** בכל פרשה ראשונה, ולר' יוחנן כך הלכה ולכן גם פסק שבכולה צריך לעמוד במקום אחד. **לר' זוטרא** פרשה ראשונה צריכה קריאה וכוונה דכתוב בה "על לבבך ודברת בם", ושניה רק קריאה ד"על לבבכם" שכתוב שם הוא ללמד ששימת תפילין ביד כנגד הלב. **ולר' יאשיה** פרשה שניה בכוונה ואף בלא קריאה ד"לדבר בם" שכתוב שם הוא בדברי תורה דצריך ללמד לבנים תורה כדי שיגרסו בהם.

כל המאריך באות ד' ד"אחד" אומר סומכוס **דמאריכין לו ימיו ושנותיו**, וביאר ר' ירמיה דהוא עד כדי שיעור שיחשוב בלבו להמליך הקב"ה למעלה ולמטה ולד' רוחות השמים, אך אומר רב אשי שיזהר **שלא לחטוף הח'.**

ופרשת ציצית נקבעה בק"ש כיון שיש בה - **א'.** מצות ציצית, **ב'.** יציאת מצרים, **ג'.** עול מצות, **ד'.** להזהר מדעת מינים ומהרהור עבירה - דזהו "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", **ה'.** הרהור עבודה זרה - שזהו "אשר אתם זנים". **בשם ר' יהודה בר זבידא** מובא שביקשו לקבוע פרשת בלק שכתוב בה "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו" בק"ש[74], ולא עשו כן משום טירחא דציבורא, ולומר פסוק זה לבדו אי אפשר - דכל פרשה שלא פסקה משה לא פסקינן[75].

משנה ה' - פרשת ציצית נאמרת גם בלילה כיון שיש בה יציאת מצרים, ואמר ר' אלעזר בן עזריה שהוא כבן שבעים שנה[76] ולא זכה שתאמר יציאת מצרים בלילה עד שדרש **בן זומא** "למען תזכור..כל ימי חייך" לרבות הלילות", **ולחכמים** הוא לרבות ימות המשיח, ואמנם עיקר הגאולה שיזכירו לעתיד לבא היא משעבוד מלכיות.

דף י"ג

חכמים מוכיחים כדבריהם שלעתיד לבא אין הגאולה העתידה מבטלת את יציאת מצרים ורק שעיקרית היא, שנאמר "אל תזכרו ראשונות (שעבוד מלכיות) וקדמוניות אל תתבוננו (יציאת מצרים) הנני עשה חדשה עתה תצמח" והיא מלחמת גוג ומגוג. **וכן** "אברם הוא אברהם" שבתחילה אב לארם ובסוף לכל העולם, ושרי היתה שרה לאומתה ואח"כ שרה לכל העולם, אך לא התבטל שם ראשון - ודלא **כבר קפרא** דהקורא לאברהם אברם עובר בלאו[77], אך הקורא שרי אינו עובר בלאו דהקב"ה אמר רק לאברהם לקרוא לה שרה, וכן ביעקב קראו אחר כך גם כן יעקב. ומה שהזכיר "אשר בחרת באברם" הוא רק שהנביא משבח על העבר.

ר' יהודה הנשיא היה שונה לתלמידיו קודם זמן ק"ש, וכשהגיע הזמן העביר ידו על פניו[86] ואמר רק קבלת עול מלכות שמים בפסוק ראשון דק"ש, **לבר קפרא** אף לא השלימה אחר כך, ולכך היה משתדל ללמד דבר שיש בו הזכרת יציאת מצרים במקום פרשת ציצית, **ולר' יוחנן** היה משלים אחר כך, ורק לימד זאת כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן. **ר' אילא** אומר שאם קרא רק פסוק ראשון דק"ש יצא, וכך נהגו רב נחמן ורבה שכשנמנמו התאמצו רק בקריאת פסוק ראשון ותו לא.

אסור לשכב אפרקדן ואם מוטה על צידו מעט מותר, אך לקרוא ק"ש כך אומר **רב יוסף** דאסור[87], ורב יוחנן שהיה בעל בשר היקל בזה.

דף י"ד

בברייתא דהקורא ק"ש **לר' מאיר** בפרקים שואל ומשיב מפני הכבוד, ובאמצע רק מפני היראה. **ולר' יהודה** בין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד[88]. **בהלל ובמגילה לר' חייא** יכול להפסיק לשאילת שלום מפני הכבוד. **ולרבה** בימים שגומרים את ההלל שהוא חובה פוסק רק בין פרק לפרק, ובשאר ימים פוסק אף באמצע הפרק[89].

השרוי בתענית[90] טועם התבשיל עד שיעור רביעית, וגם אין צריך בזה ברכה, ובלבד שיפלוט[91].

"**חדלו** לכם מן האדם.. כי **במה נחשב**" - **לרב** שכל הנותן שלום לחבירו קודם התפילה כאילו עשאו במה, **ולשמואל** הוא רק לשון שאלה - במה חשבתו לזה ולא לאלוקים. והא דשואל מפני הכבוד וכו' בק"ש שקודם תפילה היא זהו רק כשפוגש אותו אדם באקראי ולא כשהשכים לפתחו. **רב יצחק** אומר דאסור לעשות חפציו קודם התפילה, וכל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפצו שנא' "צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו".

"**ושבע** ילין בל יפקד רע" **לר' זירא** הפירוש שאם לן ז' ימים בלא חלום

73. ובתוס' דאם לא אמר חוזר וכן זכרנו ומי כמוך וכו', אך הביא מר"מ דלא חוזרים מכל שאר הדברים. 74. ובירושלמי סוף פ"ק שפרשיות שתיקנו בק"ש משום שיש בכולם עשרת הדברות - תוס', ויעויין במשנ"ב ריש סי' ס"א שמפרט היכן רמוזים. 75. ואם דעתו להמשיך אחר כך מותר. 76. וברש"י לא שהיה זקן אלא שבאה עליו שיבה כשנתמנה לנשיא, ובאותו יום אמר זאת. 77. ולשיטתו גם תתבטל לעתיד לבא הזכרת יציאת מצרים. 78. ומוכח שאין הברכות מעכבות - תוס', ולשיטתו בציבור כן מעכב. וכן מוכח שאף אם קרא פרשיות ק"ש שלא לפי הסדר או בהפסק יצא - רשב"א. 79. ולרמב"ם הוא רק במי שחייב בכבודו - אביו רבו וכדו'. 80. כן הוא לרש"י, אך לרשב"א מפני הכבוד הוא כל הגדול הימנו, ומפני היראה הוא באביו או רבו שמצווה ביראתם. 81. והוא לרש"י במגילה בקריאה בתורה, אך תוס' פירש שהוא במה שחייבים מדאוריתא כזכור, וביכורים וכו'. 82. לרש"י שלא יקרא הפסוק הפוך, ויש מפרשים שלא יקרא הפסוקים שלא כסדרם, אך בפרשיות שלא כסדרם יצא.

83. וכך נפסק הלכה למעשה, שו"ע סי' ס' ה'. 84. לרש"י עד שם ממש והוא ג' פסוקים, ולתוס' רק ב' פסוקים ראשונים שיש בהם יחוד ה'. 85. ואפילו לב"ה שאפשר לקרוא ק"ש בהליכה, מודים שעד כאן צריך לעמוד או לשבת בכדי לכוון - רש"י, ויעויין ברא"ש באופן אחר בדין עמידה. 86. ומכאן המנהג לכסות עינינו בקריאת "שמע" וכו', יעויין שו"ע סי' ס"א ה'. 87. ואם מוטה ממש על צידו מותר - תוס' נדה י"ד. 88. וכך נפסק להלכה, ויעויין או"ח ס"ו א', ואמנם השו"ע נוקט כרשב"א הובא לעיל. 89. נחלקו הראשונים אם בימים אלו מברך, ועכ"פ אסור להפסיק בשיחה סתם או כדי לא להפסיק בברכות, או שלא להפסיק באמצע שבח הקב"ה. 90. לתוס' אם הוא תענית ציבור אסור בטעימה, וי"א שמותר בכל הצומות חוץ מיום"כ ותשעה באב, ובשו"ע סי' תקס"ז כך פסק, אך ברמ"א כתוס', וכ' המשנ"ב ס"ק ה' דזהו דוקא בד' תעניות הכתובות, אך בשאר תענית ציבור (וכן תענית אסתר) לא. 91. תוס'.